

3. Zaposlenost i zarade

Prema podacima Ankete o radnoj snazi (ARS) u Q2 2015. zabeleženo je značajno poboljšanje osnovnih indikatora tržišta rada. Pad stope nezaposlenosti je ostvaren u odnosu na prethodni kvartal i u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Međugodišnji rast broja zaposlenih iznosi 158 hiljada lica (6,6%), dok rast broja zaposlenih u odnosu na prethodni kvartal iznosi 72 hiljade (2,9%). Kretanje ukupne i formalne zaposlenosti nije u skladu sa kretanjem BDP-a, potrošnje građana i poreza i doprinosa na zarade. Pojedini sektori beleže ekstremno veliki rast broja zaposlenih, kao npr. usluge smeštaja i ishrane, finansijske delatnosti i delatnost osiguranja, administrativne i pomoćne uslužne delatnosti. Prema ARS zaposlenost znatno raste i u sektorima koji pretežno pripadaju javnom sektoru, što je u suprotnosti sa podacima ministarstava o broju zaposlenih i troškovima rada. Prosečne mesečne bruto zarade beleže međugodišnji pad i nominalno i realno. Čak 12 sektora beleži rast prosečnih realnih neto zarada, pa je ukupni pad zarada pretežno posledica smanjenja plata u javnom sektoru. Kretanje zarada i zaposlenosti u pojedinim sektorima nije u skladu sa kretanjem privredne aktivnosti u tim delatnostima. Tako npr. u sektoru finansijske delatnosti i delatnosti osiguranja u Q2 2015. u odnosu na isti kvartal prethodne godine, zabeležen je rast broja zaposlenih od 34%, rast realnih neto zarada od 3%, u istom periodu kada je realna stopa rasta¹ bruto dodate vrednosti (BDV) ovog sektora iznosila skromnih 0,1%. Prema ARS formalna zaposlenost značajno raste dok neformalna zaposlenost opada, mada podaci o naplati poreza i doprinosa dovode u pitanje da li su ove promene tako intenzivne. Kao rezultat zamrzavanja plata u javnom sektoru i rasta plata u privatnom sektoru odnos prosečnih zarada u javnom i privatnom sektoru nastavlja trend pada i iznosi 1,08 u Q2 2015.

Zaposlenost

Prema ARS osnovni indikatori tržišta rada u Q2 se znatno poboljšavaju, ..., značajno poboljšanje nije u skladu sa kretanjem BDP-a, potrošnje građana i poreza i doprinosa na zarade

Prema podacima ARS nastavlja se trend poboljšanja indikatora tržišta rada u Q2 2015. u poređenju i sa prethodnim kvartalom i sa istim kvartalom prethodne godine. U Tabeli T3-1. primetan je pad stope nezaposlenosti u odnosu na isti kvartal prethodne godine za skoro 3 pp. Značajan je međugodišnji rast stope aktivnosti i stope zaposlenosti u Q2 2015. koji iznosi 0,8 pp i 2,4 pp, respektivno. Ovakva kretanja na tržištu rada odstupaju od ostalih makroekonomskih kretanja (kao npr. BDP, potrošnja građana, porezi i doprinosi na zarade). Neslaganje kretanja na tržištu rada sa kretanjima drugih makroekonomskih agregata u Srbiji može se uočiti i poređenjem sa zemljama EU. Zemlje EU ostvarile su međugodišnji pad stope nezaposlenosti od 0,7 pp, dok procenjena stopa rasta BDP-a iznosi 1,8%. Tako npr. pad stope nezaposlenosti od 1,1 pp beleži Republika Češka, čija je realna stopa rasta BDP-a u Q2 2015. u odnosu na isti period prethodne godine čak 4,4%. Letonija beleži pad stope nezaposlenosti za 0,9 pp u periodu kada je ostvarila rast BDP-a od 2,7%. Luksemburg pri stopi rasta BDP-a od 1,4 % beleži pad stope nezaposlenosti od skromnih 0,3 pp. Zemlje EU pri većim stopama rasta ekonomske aktivnosti, beleže znatno manji pad stope nezaposlenosti u odnosu na Srbiju. Ukupna zaposlenost (formalna i neformalna) je porasla za 6,6% u Q2 2015. u odnosu na isti kvartal prethodne godine, dok je BDP porastao za samo 1%. Promena stope nezaposlenosti u Srbiji je znatno veća od realne stope rasta BDP-a, što nije prisutno u zemljama EU. Generalno, ocenjujemo da su određena poboljšanja na tržištu rada prisutna, ali su ona verovatno manja nego što to pokazuje ARS.

¹ Promena prema istom periodu prethodne godine

Tabela T3-1. Kretanje stope aktivnosti, zaposlenosti, nezaposlenosti i neaktivnosti, (15-64), Q1 2014-Q2 2015.

	Q1 2014	Q2 2014	Q3 2014	Q4 2014	Q1 2015	Q2 2015	Promena u pp Q2 2015/ Q2 2014
Stopa aktivnosti (15-64)	61,2	62,5	62,2	61,2	62,3	63,3	0,8
Stopa zaposlenosti (15-64)	48,0	49,3	50,8	50,4	49,9	51,7	2,4
Stopa nezaposlenosti (15-64)	21,6	21,2	18,4	17,6	19,9	18,4	-2,8
Stopa neaktivnosti (15-64)	38,8	37,5	37,8	38,8	37,7	36,7	-0,8

Izvor: RSZ

Čudno je što prema ARS broj zaposlenih značajno raste u sektorima u kojima dominira država.

U Tabeli T3-2 prikazano je kretanje ukupne zaposlenosti, kao i kretanje broja zaposlenih po delatnostima. Delatnosti koje dominantno pripadaju javnom sektoru beleže značajan rast broja zaposlenih. Državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje beleže rast broja zaposlenih od 9,5%. Međugodišnji rast broja zaposlenih u obrazovanju iznosi 6,6% u Q1 2015. odnosno 16% u Q2 2015. Broj zaposlenih u sektoru obrazovanja je povećan za 24.000 lica, u Q2 2015. u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Međugodišnji rast broja zaposlenih u zdravstvu iznosi nešto više od 15.000. Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je na snazi zabrana zapošljavanja u javnom sektoru², celokupan rast broja zaposlenih u pomenutim sektorima bi trebalo da se odnosi na privatni sektor, što je malo verovatno, jer bi to podrazumevalo otvaranje stotina privatnih škola, bolnica, ordinacija tokom poslednjih godinu dana³ i dr. Osim toga, ostaje nejasno kako je moguć toliki rast broja zaposlenih ukoliko BDV u državnoj upravi i obaveznom socijalnom osiguranju, obrazovanju i delatnosti u okviru zdravstvene i socijalne zaštite beleži međugodišnji pad od 2,9%.

Teško je objasniti enorman rast zaposlenosti u delu privatnog sektora.

Izrazito veliki rast broja zaposlenih zabeležen je u sektoru usluge smeštaja i ishrane od 53,9%, finansijske delatnosti i delatnosti osiguranja od 34,4%, kao i administrativne i pomoćne uslužne delatnosti od 27,2%. Rast broja zaposlenih u finansijskim delatnostima i delatnostima osiguranja značajno odstupa od kretanja BDV-a, koja beleži skroman rast od 0,1%. Pri tome treba imati u vidu činjenicu da neki od ovih sektora, kao što su finansijske delatnosti, ne posluje u sivoj ekonomiji, pa se time ovakav rast zaposlenosti ne može objasniti uticajem legalizacije i smanjenja sive ekonomije.

Tabela T3-2. Zaposlena lica starosti 15+ po sektorima, Q1 2014-Q2 2015.

	Q1 2014	Q2 2014	Q3 2014	Q4 2014	Q1 2015	Q2 2015	Indeks Q1 2015/ Q1 2014	Indeks Q2 2015/ Q2 2014
Ukupno	2.342.966	2.407.930	2.475.135	2.459.048	2.494.346	2.565.712	106,5	106,6
A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	469.196	500.302	533.833	538.040	495.660	479.253	105,6	95,8
B - Rudarstvo	27.230	23.941	30.013	29.198	25.883	27.428	95,1	114,6
C - Prerađivačka industrija	388.127	386.935	364.053	385.369	398.323	411.832	102,6	106,4
D - Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	31.266	40.114	42.265	37.386	26.816	27.112	85,8	67,6
E - Snabdevanje vodom; upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	37.139	42.579	34.799	35.548	37.760	37.390	101,7	87,8
F - Građevinarstvo	96.744	99.763	113.033	120.476	107.618	110.849	111,2	111,1
G - Trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala	300.020	304.649	309.293	305.493	357.183	352.087	119,1	115,6
H - Saobraćaj i skladištenje	141.317	132.088	127.928	121.550	124.578	132.041	88,2	100,0
I - Usluge smeštaja i ishrane	62.153	59.826	61.707	55.442	83.339	92.050	134,1	153,9
J - Informisanje i komunikacije	56.796	61.045	51.779	49.253	56.018	64.365	98,6	105,4
K - Finansijske delatnosti i delatnost osiguranja	44.616	39.275	43.357	40.839	48.654	52.795	109,1	134,4
L - Poslovanje nekretninama	2.255	3.835	2.595	2.467	4.877	3.841	216,3	100,2
M - Stručne, naučne i tehničke delatnosti	68.359	73.251	64.795	61.701	57.116	77.623	83,6	106,0
N - Administrativne i pomoćne uslužne delatnosti	47.585	46.846	53.186	56.725	56.866	59.592	119,5	127,2
O - Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	135.750	138.316	153.739	138.827	144.684	151.452	106,6	109,5
P - Obrazovanje	149.005	150.117	163.450	164.215	158.833	174.097	106,6	116,0
Q - Zdravstvena i socijalna zaštita	140.776	146.563	141.630	141.713	154.575	161.790	109,8	110,4
R - Umetnost; zabava i rekreacija	49.158	40.040	39.780	45.794	50.740	42.544	103,2	106,3
S - Ostale uslužne delatnosti	95.475	118.443	143.900	129.014	104.825	107.571	148,5	90,8

Napomena: Osenčeni su sektori koji u potpunosti ili dominantno spadaju u javni sektor

Izvor: RZS

² Podaci ministarstava o rashodima za plate i o broju zaposlenih ukazuju da se zabrana uglavnom poštuje, kao i da je ukupan broj zaposlenih smanjen usled odlaska u penziju i napuštanja javnog sektora nakon smanjenja plata.

³ Rast ukupnog broja zaposlenih u navedenim delatnostima se ne može objasniti prijavljivanjem radnika koji su ranije radili na crno jer su oni bili uključeni u ukupnu zaposlenost. Prijavljivanje radnika koji su radili na crno samo menja strukturu zaposlenih, ali ne i njihov ukupan broj.

Rast zaposlenosti u prerađivačkoj industriji je u skladu sa rastom proizvodnje.

Rast broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji od 6,4% i rudarstvu od 14,6%, praćen je rastom BDV-a od 7,8%⁴. Trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila i motocikala beleži rast broja zaposlenih za 15,6%. BDV u sektorima trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila; saobraćaj i skladištenje; usluge smeštaja i ishrane beleži međugodišnji realni rast od 2,1%. Rast zaposlenosti i u sektoru trgovine i u sektoru usluge smeštaja i ishrane znatno je veći od rasta BDV-a. Rast zaposlenosti u ovim sektorima može se jednim delom objasniti suzbijanjem sive ekonomije. Zaposlenost raste u sektorima stručne, naučne, inovacione i tehničke delatnosti (6%) i administrativne i pomoćne uslužne delatnosti (27,2%), dok BDV je opala za 1%. Rast broja zaposlenih u sektoru građevinarstva je u skladu sa kretanjem BDV, koja je u građevinarstvu porasla za 12,6% međugodišnje.

Četiri sektora beleže pad broja zaposlenih, a to su: poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija, snabdevanje vodom; upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti i ostale uslužne delatnosti.

Podaci ARS ukazuju na intenzivno prijavljivanje radnika koji su ranije radili na crno.

Prema podacima ARS ukupna zaposlenost je porasla zahvaljujući rastu formalne zaposlenosti od 10%, dok neformalna zaposlenost je smanjena za 7% u Q2 2015. u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Stopa neformalne zaposlenosti je opala u Q2 2015. u odnosu na isti kvartal prethodne godine, ali i u odnosu na prethodni kvartal. Usvajanje zakona o radu sredinom prethodne godine i pojačana kontrola od strane Inspekcije rada i Poreske uprave verovatno su uticali na prijavljivanja dela radnika koji su ranije radili na crno. Međutim, malo je verovatno da je broj formalno zaposlenih povećan za čak 10,2% (odnosno za 194 hiljade), jer bi to moralo da se odrazi na značajan rast poreza i doprinosa na zarade, a to se nije dogodilo (videti deo o fiskalnoj politici).

Tabela T3-3. Formalno zaposlena lica i struktura neformalno zaposlenih lica prema profesionalnom statusu, Q1 2014-Q2 2015.

	Q1 2014	Q2 2014	Q3 2014	Q4 2014	Q1 2015	Q2 2015	Indeks Q2 2015/ Q2 2014
Zaposleni (ukupno)	2.342.966	2.407.930	2.475.136	2.459.048	2.494.346	2.565.712	106,6
Formalno zaposleni	1.863.236	1.896.355	1.895.472	1.864.450	2.010.551	2.089.996	110,2
Neformalno zaposleni	479.730	511.575	579.664	594.598	483.795	475.716	93,0
Neformalno zaposleni prema profesionalnom statusu							
Zaposleni	62.352	71.723	118.522	123.737	108.179	127.950	178,4
Samostalni sa zaposlenima	*	*	4.352**	*	*	*	*
Samostalnih bez zaposlenih	227.955	229.427	226.723	239.872	170.853	143.452	62,5
Pomažući članovi domaćinstava	187.056	209.509	230.068	226.875	202.258	202.216	96,5
Stopa neformalne zaposlenosti	20,5	21,2	23,4	24,2	19,4	18,5	

* Mali broj podataka - ocena nije publikovana
Izvor: RZS

Ako pogledamo strukturu neformalno zaposlenih, vidimo da iako je zabeležen ekstremni rast formalno zaposlenih koji jednim delom rada na crno od čak 78% (međugodišnje u Q2 2015), ukupan broj neformalno zaposlenih opada. Razlog se nalazi u činjenici da pad rada na crno kod samostalnih bez zaposlenih (37,5%) i pomažućih članova domaćinstava (3,5%) ima veći ponder u strukturi ukupne neformalne zaposlenosti, 30% i 43%, respektivno.

Zarade

Prosečne mesečne bruto zarade opadaju, i nominalno i realno.

Prosečne mesečne bruto zarade su nominalno opale za 1%, dok su realno opale za 2,3% u Q2 2015. u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Trend pada nominalnih i realnih zarada iz prvog kvartala se nastavlja i u drugom kvartalu (Tabela T3-4).

⁴ BDV se prati zbirno za sektore: Rudarstvo; Prerađivačka industrija; Snabdevanje električnom energijom, gasom i parom; Snabdevanje i upravljanje otpadnim vodama

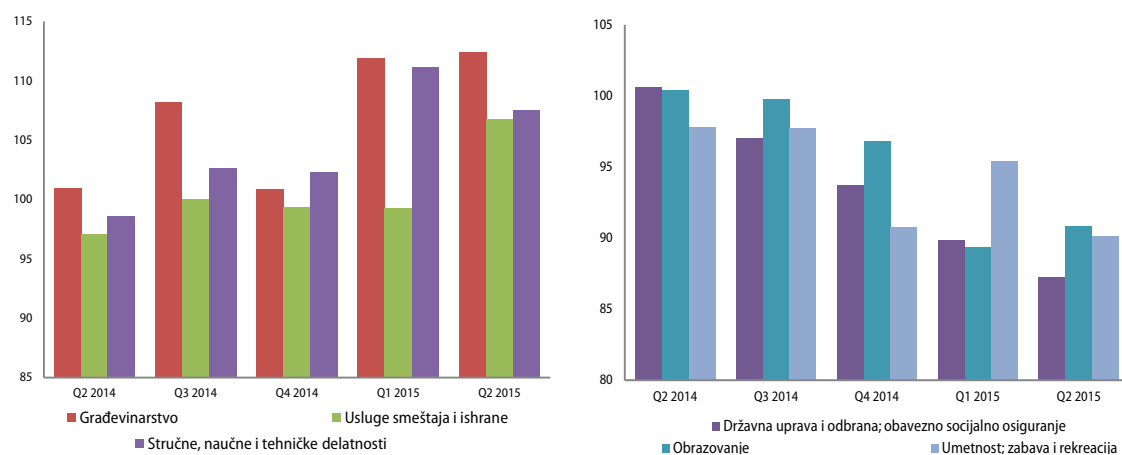
Tabela T3-4. Srbija: prosečne mesečne zarade i međugodišnji indeksi, 2012-Q2 2015.

	Prosečna mesečna zarada (RZS)				Međugodišnji indeks prosečne mesečne bruto zarade (RZS)	
	Ukupni troškovi rada ¹⁾ , u din.	Neto, u din.	Ukupni troškovi rada, u evrima	Neto, u evrima	Nominalni	Realni
2012						
Q1	63.846	39.068	591	362	111,0	106,0
Q2	68.140	41.664	600	367	109,6	105,3
Q3	67.457	41.187	577	352	106,4	98,4
Q4	71.452	43.625	630	384	108,7	96,8
Decembar	76.830	46.923	677	413	106,6	95,1
2013						
Q1	67.704	41.419	606	371	106,0	94,6
Q2	72.143	44.248	644	395	105,9	95,9
Q3	71.469	43.939	626	385	105,9	99,1
Q4	75.089	46.185	648	399	105,1	103,0
2014						
Q1	68.015	41.825	588	361	100,5	97,8
Q2	73.147	44.971	633	389	101,4	99,6
Q3	73.167	44.934	623	383	102,4	100,5
Q4	75.332	46.371	626	386	100,3	98,4
2015						
Q1	67.730	41.718	557	343	99,6	98,7
Q2	72.438	44.717	602	371	99,0	97,7

Izvor: RZS

1) Ukupni troškovi rada predstavljaju ukupno opterećenje poslodavca po radniku, uključujući sve poreze i doprinose, i iznose oko 164,5% neto zarade. Indeksi rasta bruto zarada i ukupnih troškova rada su jednaki jer su ukupni troškovi rada su veći od bruto zarade za fiksnih 17,9%.

Većina sektora beleži međugodišnji rast realnih neto zarada. Sektori koji dominantno pripadaju državnom sektoru beleže pad realnih neto zarada, što je posledica smanjenja zarada u javnom sektoru za 10% krajem prethodne godine (Grafikon T3-1). Veliki pad realnih neto zarada u Q2 2015. od skoro 13% beleži državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje. Najmanji pad realnih neto zarada je u sektoru snabdevanja električnom energijom, gasom, parom i klimatizacijom od 1%. Kontinuirani trend pada realnih neto zarada beleži i sektor poslovanja nekretninama. Sektor zdravstva ima manji međugodišnji pad realnih neto zarada u odnosu na sektor obrazovanja, s tim što u odnosu na Q1 2015, ta razlika je smanjena na 0,5 pp.

Grafikon T3-1. Međugodišnji indeksi realnih neto zarada, Q2 2014- Q2 2015.

Napomena: Desni grafikon – tri sektora sa najvećim međugodišnjim padom zarada u Q2 2015, levi grafikon - tri sektora sa najvećim međugodišnjim rastom zarada u Q2 2015

Izvor: RZS

Realne neto zarade u građevinarstvu ostvarile su u Q2 međugodišnji rast od 12,5%, što je vjerojatno posljedica oporavka ove delatnosti, ali i prijavljivanja dela radnika koji su ranije bili angažovani na crno. Međugodišnji rast iz prvog kvartala je dodatno povećan u drugom kvartalu.

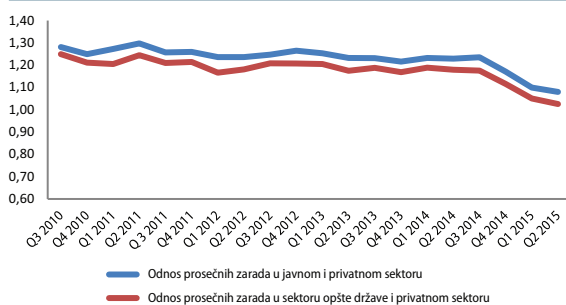
Trend rasta zarada se nastavlja u prerađivačkoj industriji, ali je on sporiji od rasta proizvodnje, tako da produktivnost u ovom sektoru raste. Sektor prerađivačke industrije beleži međugodišnji rast proizvodnje od 7,3% u Q2 dok međugodišnji rast zarada iznosi 4,2% u Q2 2015.

Veći rast zarada od stvorene vrednosti utiče nepovoljno na realne jedinične troškove rada u tim sektorima, što ima negativne posledice na duži rok.

Trend smanjenja razlike u zaradama u javnom i privatnom sektoru se nastavlja i u Q2 2015.

Odnos prosečnih zarada u javnom sektoru⁵ i privatnom sektoru, kao i odnos prosečnih zarada u sektoru opšte države⁶ i privatnom sektoru nastavlja da opada i u Q2 2015 (Grafikon T3-2). Odnos ponderisanih prosečnih zarada u javnom i privatnom sektoru je smanjen na 1,08, dok je odnos istih u opštem sektoru države i privatnom sektoru smanjen na 1,03⁷. Rast ponderisanih zarada u privatnom sektoru u Q2 2015. u odnosu na isti kvartal 2014. iznosi 2,9%, dok je pad u javnom sektoru i sektoru opšte države značajan, 10,6% i 11,9%, respektivno. Smanjenje zarada u javnom sektoru doprinelo je značajnom smanjenju razlike u prosečnim zaradama u privatnom i javnom sektoru.

Grafikon T3-2. Odnos prosečnih zarada u javnom i privatnom sektoru, 2010-Q2 2015.

Izvor: Obračun QM

Napomena: Za ponderaciju korišćen je relativni udeo broja zaposlenih svakog sektora u odnosu na ukupan broj zaposlenih privatnog sektora, javnog sektora ili sektora opšte države.

Teško je predvideti kako će se kretati ovaj odnos u narednom periodu. Najavljeno je zamrzavanje plata u javnom sektoru u periodu 2015–2017, što bi trebalo da dodatno smanji razlike u prosečnim zaradama u javnom i privatnom sektoru. S druge strane, postoje konstantni pritisci da se ukine pomenuta odluka, ali će to povećanje čak i ako se dogodi biti minimalno. Takođe, najavljena je racionalizacija javnog sektora, tj. značajna otpuštanja viška zaposlenih. To će uticati na promenu pondera, shodno tome i promenu odnosa zarada. Kao rezultat očekivanog rasta zarada u privatnom sektoru i zamrzavanja ili minimalnog povećanja plata

u javnom sektoru, procenjujemo da će plate u javnom sektoru tokom naredne godine biti dodatno smanjene u odnosu na plate u privatnom sektoru.

5 U javni sektor smo obuhvatili sledeće sektore: B – Rudarstvo, D - Snažbevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija, E - Snažbevanje vodom; upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti, O - Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje, P – Obrazovanje, Q - Zdravstvena i socijalna zaštita, R - Umetnost; zabava i rekreacija. Privatni sektor obuhvata sve ostale sektore.

6 Sektor opšte države je izdvojen kako bi se posebno posmatrali oni sektori koji uglavnom nemaju komercijalne aktivnosti, i time ne ostvaruju prihode od tržišnih aktivnosti.

7 Koristili smo desezonirane zarade osim za sektore D i P, jer zarade u pomenutim sektorima nemaju statistički značajnu sezonsku komponentu, s toga dajemo prednost korišćenju originalne serije u odnosu na desezoniranu. U prethodnom broju QM-a koristili smo desezonirane podatke za sve sektore.